

Participatie in de openbare ruimte door mensen met een beperking is afgenomen in 2020

Jill Knapen, Emiel Bottenheft, Ellen Zonneveld en Hennie Boeije

Participatie in de openbare ruimte is zowel bij mensen met een beperking als bij de algemene bevolking afgenomen tussen 2019 en 2020. In maart 2020 begon de coronacrisis. De sterkste dalingen zien we bij mensen met een verstandelijke beperking. Het verschil in participatie tussen mensen met een verstandelijke beperking en de algemene bevolking is daarmee groter geworden. Het verschil in participatie in de openbare ruimte tussen mensen met een lichamelijke beperking en de algemene bevolking is juist kleiner geworden. Dit komt voornamelijk omdat de algemene bevolking minder activiteiten heeft ondernomen vanwege de coronamaatregelen.

Het Nivel monitort jaarlijks via verschillende panelstudies of mensen met een beperking goed kunnen meedoen in de samenleving (maatschappelijke participatie). Participatie is belangrijk omdat het bijdraagt aan individueel welbevinden en kwaliteit van leven. Mensen met een (lichamelijke) beperking die meer participeren hebben een betere fysieke en psychologische gezondheid en een grotere algemene tevredenheid met hun leven (Law, 2002; Dahan-Oliel, Gelinas, & Mazer, 2008; Leone & Hessel, 2015). Naar wens en vermogen kunnen participeren is ook een belangrijk onderdeel van inclusie. Een inclusieve samenleving is een samenleving waarin iedereen ertoe doet, erbij hoort en tegelijkertijd zichzelf kan zijn. Daarin zijn bijvoorbeeld alle voorzieningen toegankelijk voor iedereen (Coalitie voor Inclusie, 2022).

Dagelijkse participatie

Dagelijkse participatie is maatschappelijke participatie gericht op dagelijkse activiteiten, met de nadruk op de openbare ruimte en formele verbanden, zoals (vrijwilligers)werk en verenigingen. Onder openbare ruimte verstaan we plekken die voor iedereen toegankelijk zijn, zoals parken en wandelpaden. Daaronder rekenen we ook het openbaar vervoer (OV) en publiek toegankelijke ruimtes: gebouwen die openstaan voor publiek of bedoeld zijn voor gemeenschappelijk gebruik, zoals winkels en theaters. Dagelijkse participatie vertegenwoordigt twee belangrijke aspecten van inclusie: meedoen en erbij horen. Meedoen door in het dagelijkse leven dezelfde dingen te kunnen doen als anderen, en erbij horen door waardevolle relaties met anderen te hebben. Voor mensen met een beperking is het niet altijd vanzelfsprekend dat zij kunnen participeren in de openbare ruimte. Zij hebben soms ondersteuning nodig en voorzieningen (in de buurt) zijn niet altijd toegankelijk. Om iedereen naar eigen vermogen te kunnen laten deelnemen aan het maatschappelijk leven, is het nodig fysieke en sociale barrières te verwijderen (Janssens, Lambaerts, Wouters & Devillé, 2017). Dit sluit aan bij één van de grondbeginselen van het 'sociale model': beperkingen ontstaan in wisselwerking met de samenleving (Vermeij & Hamelink, 2021). Het sociale model stelt dat niet de beperking de reden is dat mensen met een beperking minder mogelijkheden hebben om volledig deel te nemen aan de samenleving, maar dat dit komt door de drempels die de samenleving opwerpt (Hiskes, 2019).

Coronamaatregelen in 2020

De maatregelen om de verspreiding van het coronavirus tegen te gaan werden in Nederland in maart 2020 ingevoerd en werden verschillende malen versoepeld en aangescherpt. Deze maatregelen beïnvloedden het dagelijkse leven. In deze publicatie richten we ons op drie gebieden van maatschappelijke participatie in de openbare ruimte die eind 2020 sterk geraakt werden door de toen geldende maatregelen: 1) mobiliteit (dagelijks buitenshuis komen en het gebruik van OV), 2) gebruik van buurtvoorzieningen en 3) uitgaan. We onderzoeken hoe mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking gebruik hebben kunnen maken van de openbare ruimte vóór (2010 – 2019) en tijdens (2020) de coronapandemie. Dit vergelijken we met de maatschappelijke participatie van mensen in de algemene bevolking. Daarbij schetsen we telkens de situatie van de coronamaatregelen zoals die golden voor het betreffende participatiedomein op het moment van dataverzameling in 2020. In deze publicatie geven we antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

1. Hoe is de participatie in de openbare ruimte door mensen met een beperking veranderd door de geldende coronamaatregelen eind 2020?
2. Hebben de coronamaatregelen de verschillen in participatie tussen mensen met een beperking en de algemene bevolking vergroot of juist verkleind en wat zijn daarvoor mogelijke verklaringen?

Leeswijzer figuren

We berekenen trends over de periode voor corona (2010 t/m 2019). Daarvoor gebruiken we indexcijfers. In de figuren waarin we ontwikkelingen afbeelden (zoals Figuur 2) geven we deze indexcijfers per groep weer. Als indexjaar wordt 2010 genomen en de cijfers van de overige jaren laten de ontwikkeling *binnen* de groepen zien ten opzichte van het indexjaar. Wanneer het indexcijfer bijvoorbeeld van 100 naar 110 gaat, dan neemt de participatie in die groep toe. Blijft een andere groep op 100, dan is de participatie van die groep stabiel.

In de staafdiagrammen (zoals Figuur 1) en in de tekst rapporteren we in percentages welk aandeel van de mensen in een bepaalde groep participeert. Daarmee vergelijken we de situatie van mensen met een beperking in 2020 met de situatie voor corona (2019) en met de situatie van de algemene bevolking. Om op basis van deze steekproeven uitspraken te doen over de verschillende populaties in Nederland, is er een weging toegepast. Meer informatie over de gebruikte onderzoeksmethoden en analyses staat aan het einde van deze publicatie onder 'Het onderzoek'.

Wanneer we spreken van een verschil of een toe- of afname, dan is dit een statistisch significant verschil, tenzij anders aangegeven in de tekst. In de figuren die trends weergeven kan het soms lijken of er tussen bepaalde jaren significante toe- of afnames zijn. We bespreken alleen de volledige lange trend. Alleen de trend van 2010 t/m 2019 en de verschillen tussen 2019 en 2020 zijn statistisch getoetst.

1. Mobiliteit

Half oktober 2020 werd er een gedeeltelijke lockdown ingevoerd die ook invloed had op mobiliteit. Thuis mochten maximaal drie personen per dag ontvangen worden en buiten mocht een groep uit maximaal vier personen van verschillende huishoudens bestaan. Daardoor maakten mensen minder reisbewegingen. Begin november werd deze maatregel verzaamd naar een maximum van twee personen, zowel binnen als buiten (ook bij sport). In publieke binnenruimtes en in het OV werden mondkapjes verplicht. Ook was de regel zo min mogelijk te reizen en thuis te werken, tenzij het echt niet anders kon (www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-tijdlijn).

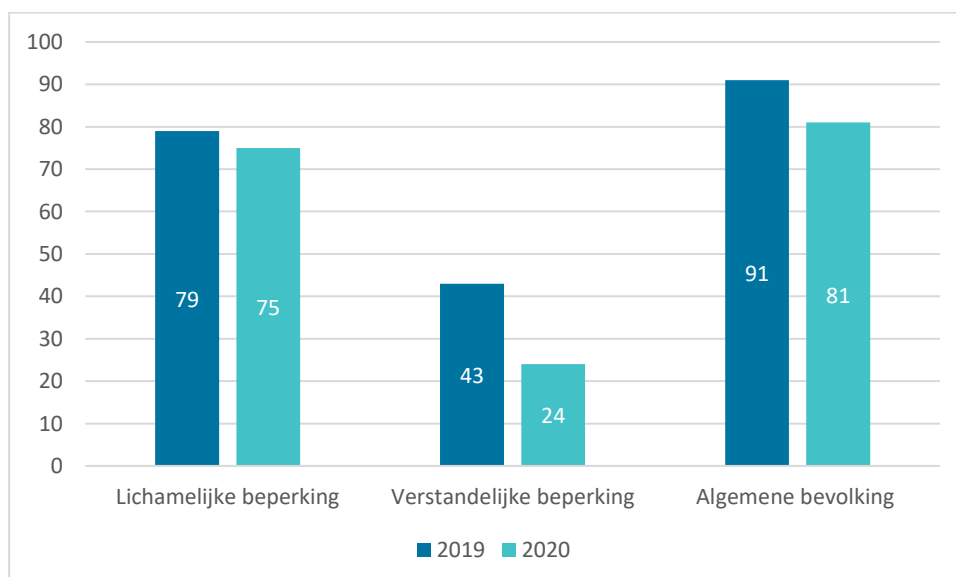


1.1 Buitenshuis komen

Sterke daling in buitenshuis komen bij mensen met een verstandelijke beperking in 2020

Tussen 2019 en 2020 is dagelijks buitenshuis komen afgenomen bij mensen met een verstandelijke beperking (Figuur 1). Deze daling was opvallend sterk: in 2020 kwam slechts 24% van de mensen met een verstandelijke beperking dagelijks buitenshuis, ten opzichte van 43% in 2019. De afname in buitenshuis komen van mensen met een lichamelijke beperking van 79% naar 75% was niet significant. Mensen uit de algemene bevolking kwamen tussen 2019 (91%) en 2020 (81%) ook minder vaak dagelijks buitenshuis.

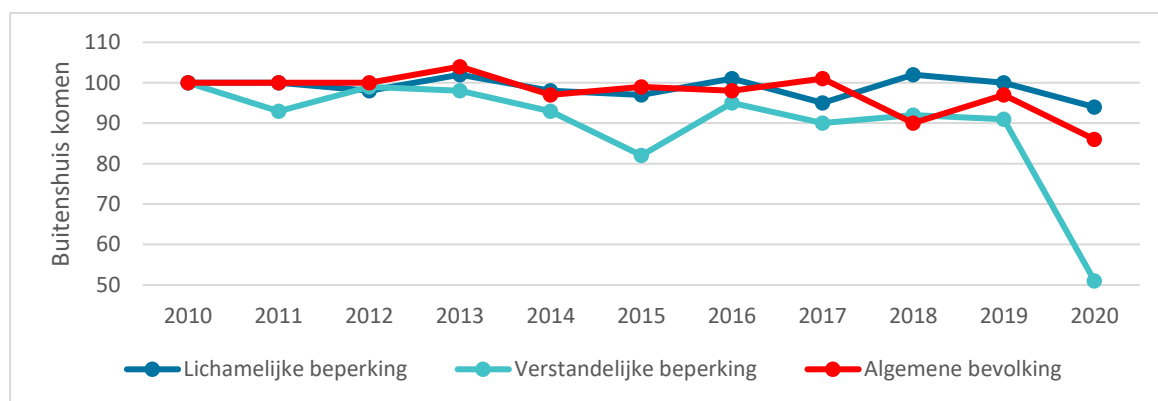
Figuur 1. Dagelijks buitenshuis komen door mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking en de algemene bevolking in 2019 en 2020 (percentages)



Verschil met algemene bevolking groter geworden voor mensen met een verstandelijke beperking

Als we de situatie in 2020 vergelijken met de ontwikkelingen in de jaren daarvoor (Figuur 2), zien we dat het dagelijks buitenshuis komen van mensen met een verstandelijke beperking altijd al een stuk lager lag dan dat van mensen met een lichamelijke beperking en de algemene bevolking, maar dat hier voor 2019 geen grote schommelingen in waren. Het verschil in dagelijks buitenshuis komen tussen de algemene bevolking en mensen met een verstandelijke beperking is in 2020 groter geworden. Veel naasten van mensen met een verstandelijke beperking benoemen dat de dagbesteding is gesloten vanwege de coronapandemie. Mensen met een verstandelijke beperking zelf geven aan sociale activiteiten en uitstapjes te missen.

Figuur 2. Ontwikkelingen in het dagelijks buitenshuis komen door mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking en de algemene bevolking in de periode 2010-2020 (indexcijfers; indexjaar is 2010)



Het dagelijks buitenshuis komen van mensen met een lichamelijke beperking is tussen 2010 en 2019 stabiel gebleven. Zij komen minder vaak buitenshuis dan de algemene bevolking, maar dit verschil is een stuk kleiner in verhouding tot mensen met een verstandelijke beperking. In de periode 2010-2020 is het percentage mensen uit de algemene bevolking dat dagelijks buitenshuis komt afgenomen. Daardoor is het verschil met mensen met een lichamelijke beperking in 2020 kleiner geworden. Driekwart van de mensen met een lichamelijke beperking geeft aan nog hetzelfde met de beperking om te gaan als voor de coronapandemie. Wanneer we mensen met een lichamelijke beperking vragen wat zij vanwege het coronavirus doen om goed met hun beperking om te gaan, noemen ze vooral beweging en lopen of wandelen. Dit kan verklaren waarom het dagelijks buitenshuis komen in deze groep niet is gedaald tussen 2019 en 2020.

“Ik beweeg zoveel mogelijk, ik zoek de rust op in de natuur en ik fiets vaker om mijn longconditie.”

Panellid met een lichamelijke beperking, 2020

1.2 Openbaar vervoer

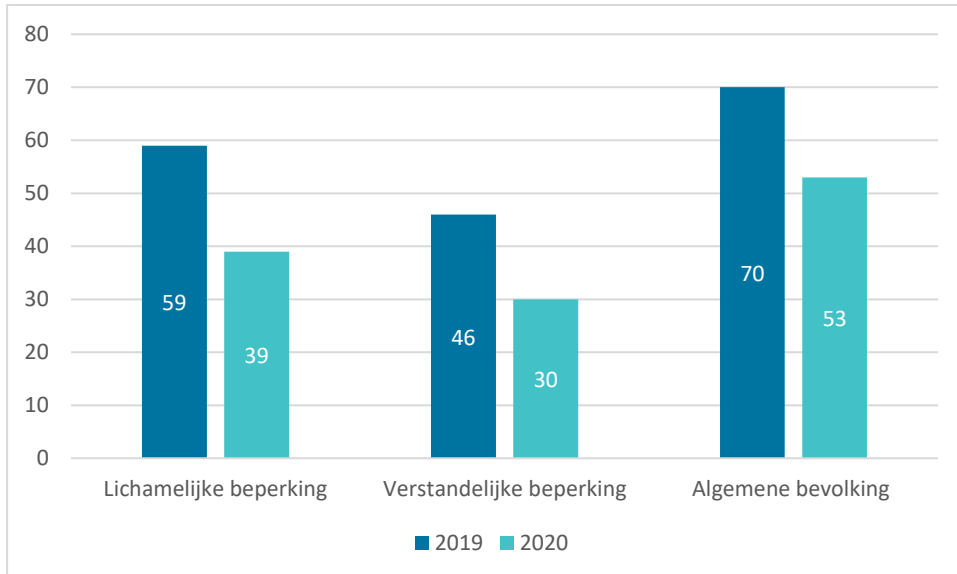
Sterke daling in gebruik OV in 2020

Tussen 2019 en 2020 is het gebruik van OV bij alle groepen gedaald (Figuur 3). Bij mensen met een verstandelijke beperking gebruikte in 2019 46% het OV, in 2020 daalde dat naar 30%. Bij mensen met een lichamelijke beperking zien we tussen 2019 en 2020 de grootste daling in het gebruik van OV, van 59% naar 39%. Deelnemers met een lichamelijke beperking geven aan dat zij door de beperkte mogelijkheden van het OV minder mobiel zijn, bijvoorbeeld omdat zij niet over alternatief vervoer beschikken. Of dat zij er zelf voor kiezen het OV te vermijden, omdat zij het risico op een besmetting te groot vinden.

“Geen openbaar vervoer in dorp, ben ik afhankelijk van.”

Panellid met een lichamelijke beperking, 2020

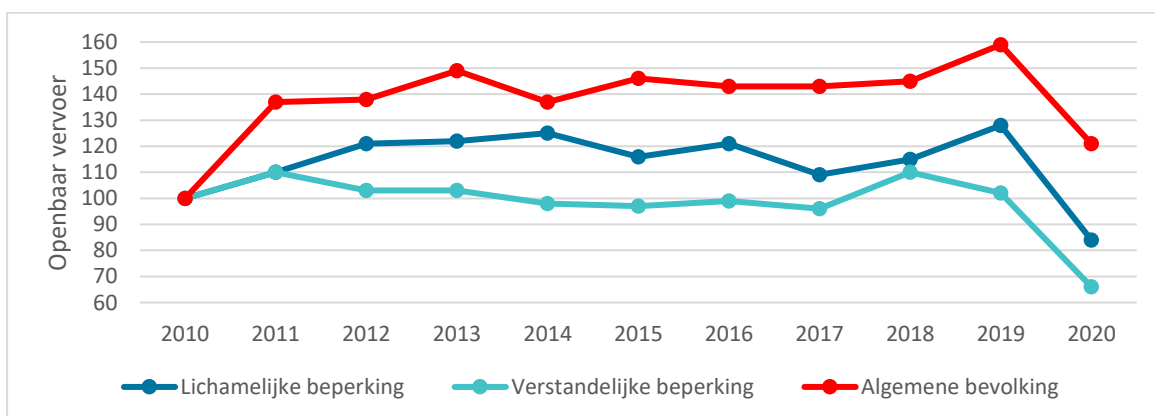
Figuur 3. Gebruik van het OV door mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking en de algemene bevolking in 2019 en 2020 (percentages)



Verskil met algemene bevolking groter geworden voor mensen met een lichamelijke beperking

Als we de situatie in 2020 vergelijken met de ontwikkelingen in de jaren daarvoor (Figuur 4), zien we dat het gebruik van OV tussen 2010 en 2019 bij alle groepen op de lange termijn stabiel was. Mensen met een verstandelijke beperking gebruikten door de jaren heen minder vaak het OV dan andere groepen. Tussen 2010 en 2019 en in 2020 was de afname bij deze groep vergelijkbaar met de algemene bevolking. Het verschil met de algemene bevolking is daarmee even groot gebleven. Mensen met een lichamelijke beperking gebruikten door de jaren heen minder vaak het OV dan de algemene bevolking, maar vaker dan mensen met een verstandelijke beperking. Ondanks de sterke afname van het gebruik van OV bij de algemene bevolking (van 70% in 2019 naar 53% in 2020) is het verschil met mensen met een lichamelijke beperking nog iets groter geworden.

Figuur 4. Ontwikkelingen in het gebruik van het OV door mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking en de algemene bevolking in de periode 2010-2020 (indexcijfers; indexjaar is 2010)*



*In 2010 was er een afwijkende vraagstelling, waardoor het percentage lager uitvalt.

2. Buurtvoorzieningen

Vanaf het begin van de coronacrisis hadden het beleid en de advisering van de Rijksoverheid betrekking op buurtvoorzieningen. In het najaar van 2020 waren er verplichte maatregelen voor winkels en openbare plekken, zoals bibliotheken, buurthuizen, banken en postkantoren om drukte te voorkomen en ervoor te zorgen dat mensen afstand hielden. Daarnaast moesten winkels in de detailhandel vanaf half oktober uiterlijk om 20:00 uur sluiten waardoor koopavonden niet meer mogelijk waren. Hoewel bibliotheken tijdens deze gedeeltelijke lockdown wel open mochten blijven, gold dat bezoek alleen mocht plaatsvinden op basis van een reservering per tijdvak (www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-tijdlijn).



Gebruik buurtvoorzieningen daalt in 2020 bij de meeste groepen

Tussen 2019 en 2020 is het gebruik van buurtvoorzieningen bij mensen met een verstandelijke beperking gedaald van 45% naar 29% (Figuur 5). De afname was bij deze groep het grootst. De daling bij mensen met een lichamelijke beperking was niet significant (60% in 2019 en 56% in 2020). Het gebruik van buurtvoorzieningen door de algemene bevolking was in 2020 met 63% wel significant lager dan in 2019 (70%).

De meting van regelmatig gebruik van buurtvoorzieningen is opgebouwd uit het bezoeken van winkels, de bibliotheek, de bank en het postkantoor, het buurthuis en parken en groenvoorzieningen (Tabel 1, bijlage 1). Tussen 2019 en 2020 was er voor alle groepen sprake van een vergelijkbare afname van circa 13 procentpunt in het gebruik van de bank en het postkantoor. Ook het bezoek aan de bibliotheek is in alle groepen afgenomen tussen 2019 en 2020, maar alleen in de algemene bevolking is er een significant verschil: waar in 2019 13% naar de bibliotheek ging, was dat in 2020 nog maar 7%. Dat er geen significante afname in bibliotheekbezoek is tussen 2019 en 2020 bij mensen met een lichamelijke beperking kan voortkomen uit de sterke groei van het online gebruik van de bibliotheek en de inzet op haal- en brengservices. Daarnaast was het bezoeken van de bibliotheek in het najaar van 2020 wel mogelijk, mits er een tijdslot werd gereserveerd.

“Nu even niks. Alleen wandelen met de leiding en een medebewoner.”

Panellid met een verstandelijke beperking, 2020

Afname van winkelbezoek tussen 2019 en 2020, bezoek buurthuizen stabiel

Er was geen verschil in het bezoek aan buurthuizen tussen 2019 en 2020. Winkelbezoek nam bij alle groepen af (Figuur B2, bijlage 2). Vooral bij mensen met een verstandelijke beperking is het contrast tussen 2019 (64%) en 2020 (47%) groot. De afname is een logisch gevolg van de coronamaatregelen, zoals de beperkte bezoekersaantallen voor en het tijdelijke sluiten van niet-essentiële winkels. Daarnaast kan ook het gevoel van onveiligheid in winkels een verklaring zijn voor het contrast tussen 2019 en 2020. Deelnemers gaven aan dat er bij hen boosheid en ergernis bestaat omtrent het gedrag van het overige winkelpubliek. Omdat anderen zich niet aan de maatregelen houden, zoals het

dragen van een mondkapje en het bewaren van afstand, hebben sommige panelleden een minder veilig gevoel tijdens het winkelen.

“Ik houd ook van shoppen maar dat kan nu even niet.”

Panelid met een verstandelijke beperking, 2020

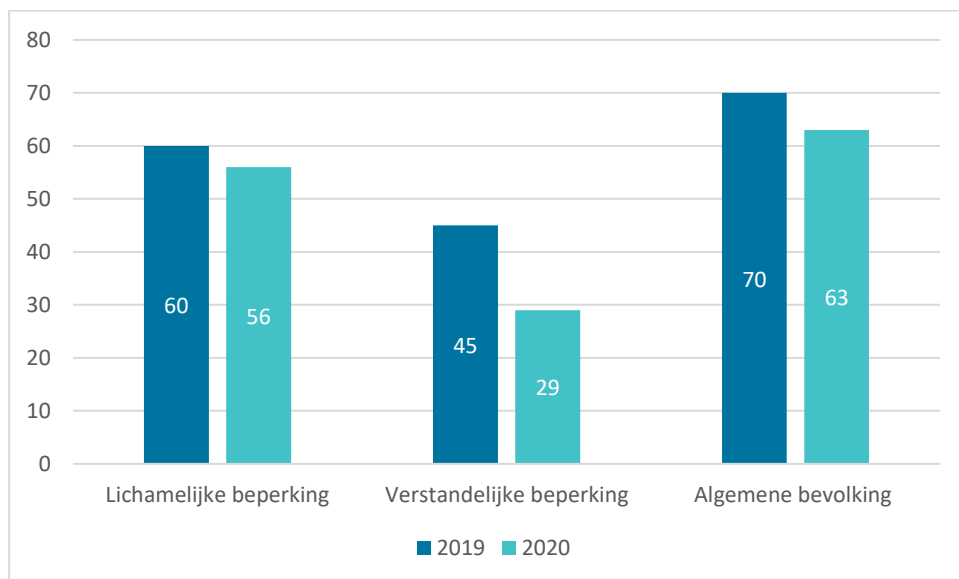
In 2020 toename gebruik parken en groenvoorzieningen door mensen met lichamelijke beperking

Het gebruik van parken en groenvoorzieningen is een uitzondering vergeleken met de andere deelgebieden, aangezien het bezoek alleen bij de algemene bevolking is afgenomen in 2020 (Figuur B3, bijlage 2). Bij mensen met een beperking is het bezoek juist toegenomen in 2020. Deze toename is alleen bij mensen met een lichamelijke beperking significant: van 31% in 2019 naar 40% in 2020. Dit houdt waarschijnlijk verband met de toename in beweging, zoals fietsen en wandelen.

“Ik fiets om buiten te zijn of even wandelen, verder kunnen we nu nergens naar toe.”

Panelid met een verstandelijke beperking, 2020

Figuur 5. Gebruik van buurtvoorzieningen door mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking en de algemene bevolking in 2019 en 2020 (percentages)

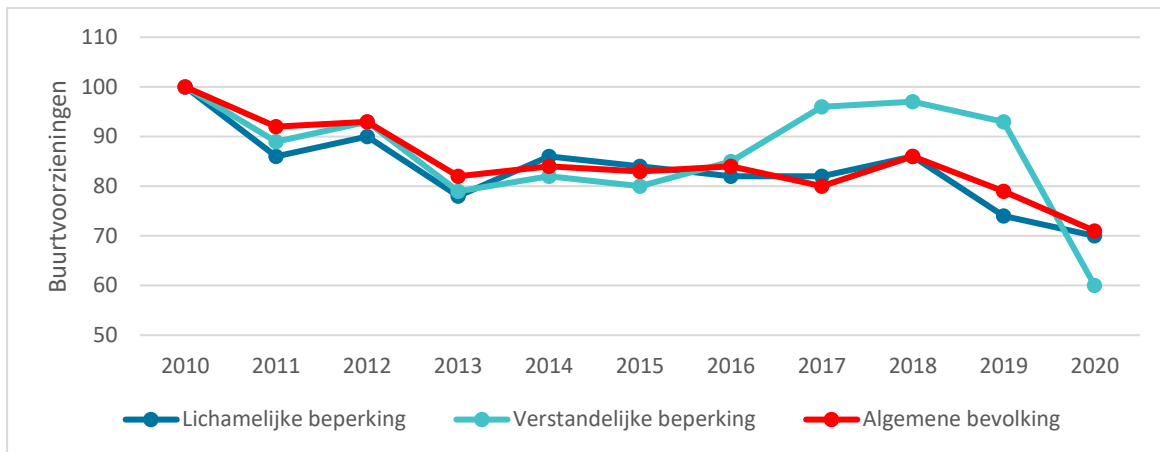


Verschil met algemene bevolking groter geworden voor mensen met een verstandelijke beperking

Ondanks wat fluctuaties bleef het gebruik van buurtvoorzieningen bij mensen met een verstandelijke beperking tussen 2010 en 2019 op de lange termijn stabiel (Figuur 6). Vanwege de sterke daling in het gebruik van buurtvoorzieningen door mensen met een verstandelijke beperking in 2020, is het verschil met mensen in de algemene bevolking gegroeid van 25 procentpunt naar 34 procentpunt. Dit verschil was dus al groot, maar is door de coronamaatregelen nog groter geworden. Bij mensen met een lichamelijke beperking en de algemene bevolking zagen we voor corona ook al een daling in het gebruik van buurtvoorzieningen. Mensen met een lichamelijke beperking maken over het algemeen minder gebruik van buurtvoorzieningen dan de algemene bevolking. Omdat er geen daling is tussen 2019 en 2020 voor mensen met een lichamelijke beperking, maar wel voor mensen in de algemene bevolking, is het verschil tussen deze twee groepen in 2020 (7 procentpunt) kleiner dan in 2019 (10 procentpunt). Als we kijken naar specifieke buurtvoorzieningen, dan komt het grotere verschil tussen mensen met een verstandelijke beperking en de algemene bevolking vooral voort uit winkelbezoek, dat voor mensen met een verstandelijke beperking sterker is afgenomen. Het kleinere

verschil tussen de algemene bevolking en mensen met een lichamelijke beperking komt onder andere voort uit de sterke stijging bij mensen met een lichamelijke beperking in hun gebruik van parken en groenvoorzieningen in 2020.

Figuur 6. Ontwikkelingen in het gebruik van buurtvoorzieningen door mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking en de algemene bevolking in de periode 2010-2020 (indexcijfers; indexjaar is 2010)*



*In 2010 was er een afwijkende vraagstelling, waardoor het percentage hoger uitvalt.

Dalende trend bezoek bank, postkantoor en bibliotheek

In de uitsplitsing naar de specifieke buurtvoorzieningen zien we dat de daling in gebruik van buurtvoorzieningen vooral voortkomt uit de daling in het regelmatig bezoeken van de bibliotheek, de bank en het postkantoor (Figuur B1, bijlage 2). Bij mensen met een verstandelijke beperking bleef het bezoek aan de bank of het postkantoor tussen 2010 en 2019 stabiel. Bij mensen met een lichamelijke beperking en mensen uit de algemene bevolking is dit aandeel afgenomen. De langere trend in het gebruik van bank en postkantoor past bij maatschappelijke ontwikkelingen, waarbij er voor deze voorzieningen veel meer wordt ingezet op digitale middelen en filialen worden gesloten of ondergebracht in winkels. Ook in het bezoeken van de bibliotheek zien we een afname tussen 2010 en 2019 (er zijn geen gegevens voor mensen met een verstandelijke beperking). Deze trend is echter alleen bij mensen met een lichamelijke beperking significant.

Trends bezoek buurthuizen, winkels en parken grotendeels stabiel

Het aandeel mensen dat een buurthuis bezoekt is voor alle groepen in de periode 2010-2019 stabiel gebleven (Figuur B2, bijlage 2; Tabel 1, bijlage 1). Ook het bezoeken van winkels was tussen 2010 en 2019 bij alle groepen stabiel. Mensen uit de algemene bevolking zijn tussen 2010 en 2019 meer gebruik gaan maken van parken en groenvoorzieningen, zoals te zien is in Figuur B3 in bijlage 2. Voor mensen met een verstandelijke of lichamelijke beperking is het gebruik in die periode stabiel gebleven.

“Je kan nergens naar toe. Alle activiteiten zijn dicht. Ik doe wel zelf mijn boodschappen met mondkapje.”

Panellid met een verstandelijke beperking, 2020

3. Uitgaan



Eén van de eerste maatregelen die in maart 2020 afgekondigd werd om de verspreiding van het coronavirus tegen te gaan, was de sluiting van alle eet- en drinkgelegenheden. Tussen 15 maart en 1 juni 2020 en vanaf 14 oktober 2020 was het in horecagelegenheden alleen nog mogelijk om af te halen. Ook bioscopen, theaters, musea, pretparken en dierenparken moesten zowel in het voorjaar als het najaar sluiten. Hoewel er tussen juni en oktober versoepelingen waren bij de verschillende uitgaansgelegenheden, waren ook in deze periode beperkingen van kracht. Zo gold er een maximum aantal bezoekers en was het reserveren voorafgaand aan het bezoek verplicht (al het bovenstaande komt uit de Coronavirus tijdlijn van de Rijksoverheid). De maatregelen voor de verschillende uitgaansgelegenheden in 2020 beperkten de mogelijkheden om deze voorzieningen (spontaan) te bezoeken.

Sterke afname in uitgaan in 2020

Tussen 2019 en 2020 is uitgaan bij alle groepen sterk afgenomen (Figuur 7). De afname is het grootst bij mensen met een verstandelijke beperking. Waar in 2019 nog 34% van de mensen met een verstandelijke beperking minimaal maandelijks een uitgaansgelegenheid bezocht, is dit in 2020 17% (Tabel 2, bijlage 1). Ook het verschil met de algemene bevolking is bij deze groep het grootst. Het verschil tussen mensen met een lichamelijke beperking en de algemene bevolking is tussen 2019 en 2020 gelijk gebleven. Als mensen met een lichamelijke beperking en uit de algemene bevolking wordt gevraagd wat zij het meest missen tijdens de coronapandemie, worden de verschillende uitgaansgelegenheden veelvuldig genoemd. Ook mensen met een verstandelijke beperking geven aan sociale activiteiten en uitstapjes te missen. Een deel van de deelnemers uit alle groepen benoemt dat het bezoek aan uitgaansgelegenheden gemist wordt vanwege de grote sociale component van dit bezoek. Niet alleen de sluiting van uitgaansgelegenheden wordt genoemd als beperkend. Deelnemers benoemen ook dat door de angst voor besmetting en de verschillende maatregelen, waaronder het verplichte reserveren, zij de spontaniteit van het ondernemen van deze activiteiten missen.

“...Ik vind het leuk om naar een pretpark te gaan. Maar alles is ‘lockdown’”.

Panellid met een verstandelijke beperking, 2020

Afname komt voort uit minder restaurant- en cafébezoek

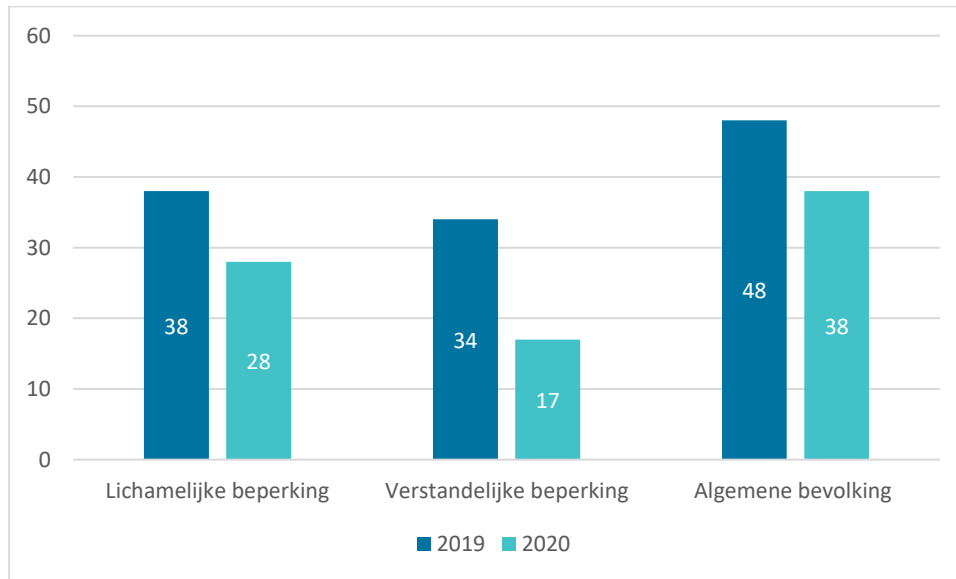
Participatie op het gebied van uitgaan en recreatie is onderzocht voor drie soorten uitgaansgelegenheden: een attractie of museum, een bioscoop of theater, en een restaurant of café. Wanneer we de analyses uitsplitsen naar deze verschillende gelegenheden, zien we dat de afname in uitgaan tijdens de coronapandemie vooral voortkomt uit minder restaurant- en cafébezoek (Figuur B4, bijlage 2). Dit is de uitgaansgelegenheid die in alle groepen door de jaren heen relatief het meest bezocht wordt. In alle groepen vond een significante afname tussen 2019 en 2020 plaats, die samenvalt met de coronamaatregel dat eet- en drinkgelegenheden de deuren moesten sluiten in het

najaar van 2020. De afnames in bezoek van attractie, museum, bioscoop of theater zijn niet significant. Bij mensen met een verstandelijke beperking was het bezoek aan deze uitgaansgelegenheden te laag om ontwikkelingen te analyseren.

“Ik mis de horeca: kroeg en restaurant en koffietent.”

Panellid met een lichamelijke beperking, 2020

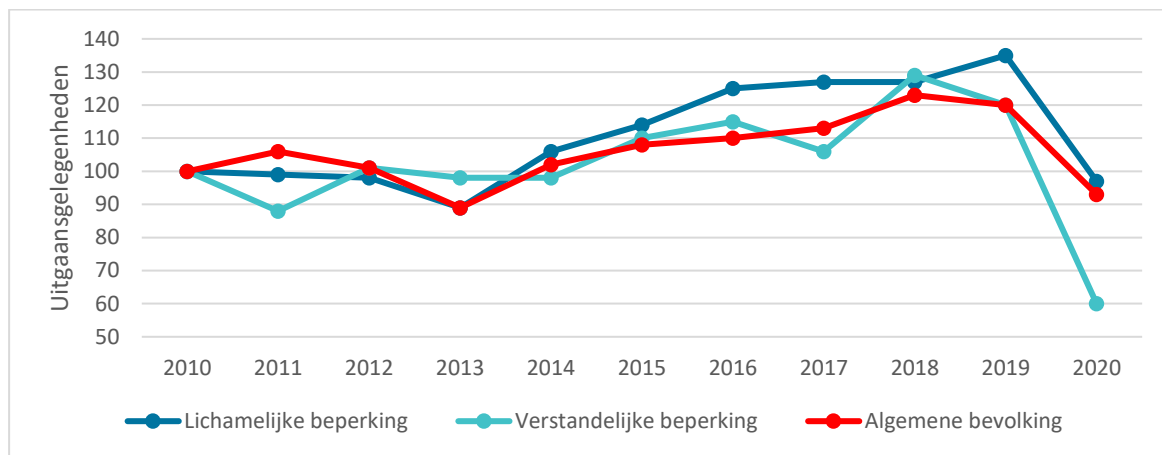
Figuur 7. Gebruik van uitgaansgelegenheden door mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking en de algemene bevolking in 2019 en 2020 (percentages)



Tot 2020 toename in uitgaan bij bijna alle groepen

Figuur 8 laat de ontwikkeling tussen 2010 en 2020 zien in uitgaan bij mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking en de algemene bevolking. In de periode 2010-2019 is het percentage mensen met een verstandelijke beperking dat tenminste maandelijks een uitgaansgelegenheid bezoekt stabiel gebleven. Bij mensen met een lichamelijke beperking en uit de algemene bevolking is dit percentage toegenomen. Hetzelfde geldt voor het aandeel mensen dat maandelijks naar een restaurant of café gaat. Het aandeel mensen dat maandelijks een attractie, museum, bioscoop of theater bezoekt is in de periode 2010-2019 stabiel gebleven bij zowel mensen met een lichamelijke beperking als mensen uit de algemene bevolking.

Figuur 8. Ontwikkelingen in participatie in uitgaansgelegenheden van mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking en de algemene bevolking in de periode 2010-2020 (indexcijfers; indexjaar is 2010)



Conclusie

Participatie in de openbare ruimte tussen 2019 en 2020 in alle groepen gedaald

De coronamaatregelen die de overheid vanaf maart 2020 heeft getroffen tegen de verspreiding van het virus grepen in op het dagelijkse leven. De ontwikkelingen in het jaar 2020 zorgden voor een trendbreuk in een groot deel van de participatiecijfers. Hierdoor zetten toenemende ontwikkelingen niet door, of werd er een afname veroorzaakt op deelgebieden waar eerst stabiliteit was. Hoewel we geen oorzakelijkheid kunnen vaststellen, zien we in onze cijfers de invloed van de beperkende maatregelen terug in de dagelijkse participatie in de openbare ruimte. Bij zowel mensen met een beperking als de algemene bevolking is de mobiliteit, het gebruik van buurtvoorzieningen en uitgaan gedaald tussen 2019 en 2020. Een uitzondering was het bezoek aan parken en groenvoorzieningen. Dat is bij mensen met een lichamelijke beperking toegenomen tussen 2019 en 2020, terwijl het bij mensen met een verstandelijke beperking stabiel is gebleven en bij de algemene bevolking is afgenomen.

Grootste afstand tot de algemene bevolking bij mensen met een verstandelijke beperking

De participatie van mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking is over het algemeen lager dan in de algemene bevolking. Met name mensen met een verstandelijke beperking participeren minder. Dit zijn structurele verschillen die we ook al voor de coronapandemie zagen. In 2020 is het verschil in participatie tussen de algemene bevolking en mensen met een lichamelijke beperking kleiner geworden op de gebieden mobiliteit en gebruikmaken van buurtvoorzieningen. Het verschil in uitgaan is tussen 2019 en 2020 gelijk gebleven. In die zin is de coronapandemie een gelijkmaker in termen van participatie van mensen met een lichamelijke beperking. Niet omdat mensen met een beperking meer zijn gaan doen, maar omdat mensen in de algemene bevolking (veel) minder zijn gaan doen.

Aan de andere kant heeft de coronapandemie de kloof tussen de algemene bevolking en mensen met een verstandelijke beperking juist groter gemaakt. Het verschil in participatie tussen de algemene bevolking en mensen met een verstandelijke beperking is tussen 2019 en 2020 op alle drie de gebieden groter geworden. Dit komt omdat de participatie van mensen met een verstandelijke beperking voor de coronapandemie al laag lag, en omdat deze groep tijdens de pandemie ook veel tegenslag op dit gebied heeft gekregen. Mensen met een verstandelijke beperking en hun naasten benoemden zelf vooral de sterke afschaling van dagbesteding tijdens de coronapandemie als oorzaak

van de afname in participatie. Mensen met een verstandelijke beperking ondernemen vaak activiteiten die speciaal georganiseerd worden voor de doelgroep. Deze kunnen beter worden afgestemd op hun mogelijkheden en mensen met een verstandelijke beperking voelen zich ook niet altijd welkom bij reguliere activiteiten (Schrijver, van Eden, Damhuis, & Hofman, 2022). Omdat veel activiteiten voor de doelgroep door corona niet doorgingen, en zij ook weinig alternatieven hadden, hadden mensen met een verstandelijke beperking zeer weinig mogelijkheden tot participatie. Terwijl mee kunnen doen, het liefst in hun eigen omgeving, juist belangrijk is voor het welzijn en de kwaliteit van leven van mensen met een verstandelijke beperking (Movisie, 2019).

Met een ernstige beperking is de openbare ruimte minder toegankelijk

Door de jaren heen zien we dat hoe ernstiger de lichamelijke of verstandelijke beperking is, hoe minder er over het algemeen geparticipeerd wordt. Dit geldt voor mensen met een lichamelijke beperking voor alle terreinen van participatie in de openbare ruimte. Voor mensen met een verstandelijke beperking ligt alleen het aandeel mensen dat buurtvoorzieningen bezoekt structureel lager bij mensen met een matige verstandelijke beperking dan bij mensen met een lichte verstandelijke beperking. De drempels voor toegankelijkheid die mensen met een lichamelijke beperking ervaren, kunnen hun lagere participatieniveau deels verklaren. Mensen met een ernstige lichamelijke beperking ervaren bijvoorbeeld uitgaansgelegenheden ook als het minst toegankelijk. Logischerwijs volgt hieruit dat deze gelegenheden dan ook minder worden bezocht. Toegankelijkheid van voorzieningen lijkt op zichzelf bij mensen met een verstandelijke beperking een beperkte rol te spelen. Ook de ernst van de beperking heeft bij deze groep geen eenduidige invloed op de ervaren toegankelijkheid. Wat wel belangrijk is voor mensen met een verstandelijke beperking, is dat zij persoonlijke ondersteuning krijgen om buitenshuis activiteiten te kunnen ondernemen, bijvoorbeeld een begeleider, naaste of vrijwilliger. Vanwege de coronapandemie was dit in 2020 waarschijnlijk niet of veel minder mogelijk. Naast fysieke toegankelijkheid is echter ook sociale toegankelijkheid belangrijk. Wanneer men in een gelegenheid rare opmerkingen krijgt, wordt aangestaard, of alleen op een speciale plek moet zitten, valt dat onder sociale ontoegankelijkheid (Vermeij & Hamelink, 2021). De beleving van sociale toegankelijkheid lijkt wel te zijn veranderd door de coronamaatregelen, waardoor versoepelingen voor sommigen ook kunnen beperken.

Versoepelingen kunnen ook beperken

Dat het verschil tussen mensen met een lichamelijke beperking en de algemene bevolking kleiner is geworden, wil niet zeggen dat zij ook op hetzelfde tempo weer uit de coronapandemie zullen komen. Participatie van de algemene bevolking kan snel bijtrekken met de versoepelingen van de coronamaatregelen. Dankzij de verdere versoepeling van de coronamaatregelen lag bijvoorbeeld de omzet in de horeca in het derde kwartaal van 2021 weer bijna op het niveau van voor het uitbreken van de coronacrisis (CBS, 2021). Maar mensen met een chronische ziekte of beperking lopen vaak extra risico bij een coronabesmetting en sommigen ervaren minder bescherming van het vaccin. Dit kan ervoor zorgen dat zij juist minder gaan participeren wanneer er weer meer mogelijk is. Versoepelingen kunnen daarmee voor hen juist een beperking betekenen (Von Piekartz, 2022). Deelnemers met een beperking gaven aan zelf extra voorzichtig te zijn en het vervelend te vinden dat niet iedereen zich in de openbare ruimte even goed aan de coronamaatregelen houdt. Ook onderzoek van Ieder(in) (2021) laat zien dat mensen met een chronische ziekte of beperking zich niet altijd voldoende beschermd voelen in winkels en het OV. De reactie van mensen met een chronische aandoening op de versoepelingen van februari 2022 bevestigen dit beeld. Zij voelen zich extra kwetsbaar als maatregelen worden losgelaten en zij ervaren onbegrip voor hun situatie vanuit de samenleving en de overheid (Kopinga, 2022; Ieder(in), 2022). Beleidsmakers kunnen deze groep ondersteunen door hen extra beschermingsmiddelen en -maatregelen te bieden, maar ook door deze groep onder de aandacht te brengen en meer begrip voor hun situatie te creëren, bijvoorbeeld door middel van publiekscampagnes. Op deze manier wordt de openbare ruimte ook voor mensen die zich (nog steeds) kwetsbaar voelen weer meer sociaal toegankelijk.

De coronamaatregelen van 2020 zorgden ervoor dat de dagelijkse participatie van zowel mensen met een beperking als van de algemene bevolking afnam. Toch zien we dat vooral de groep die voor de coronapandemie al weinig participeerde, mensen met een verstandelijke beperking, in 2020 nog minder mogelijkheden had. De verwachting is ook dat niet iedereen op hetzelfde tempo weer uit de coronapandemie zal komen. Mensen die zich kwetsbaar voelen in de openbare ruimte, kunnen gesteund worden door meer aandacht voor sociale toegankelijkheid. Het Nivel blijft maatschappelijke participatie van mensen met een beperking monitoren en zal ook de ontwikkelingen omtrent de versoepelingen van de coronamaatregelen volgen in het kader van de Participatiemonitor.

Het onderzoek

Dit is een voorpublicatie van de Nivel Participatiemonitor die later dit jaar zal uitkomen. In de Participatiemonitor brengen wij in kaart in hoeverre ouderen en mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking participeren in de samenleving en wat hun behoeften zijn aan deelname aan de maatschappij. We vergelijken deze groepen met een groep mensen die representatief is voor de algemene bevolking. Dit doen wij sinds 2008. Onderwerpen die in de Participatiemonitor worden belicht zijn onder andere zelfstandig wonen, gebruik en toegankelijkheid van voorzieningen, ervaringen met de buurt, mobiliteit, vrije tijd en eenzaamheid.

Dataverzameling

De resultaten beschreven in deze publicatie zijn gebaseerd op gegevens die in 2010 tot en met 2020 door middel van vragenlijsten verzameld zijn bij panelleden van het Nationaal Panel Chronisch zieken en Gehandicapte mensen (NCPG), het Panel Samen Leven (PSL) en het Consumentenpanel (CoPa). De data over 2020 zijn verzameld in het najaar (oktober t/m december). Dit viel samen met strengere maatregelen en een gedeeltelijke lockdown half oktober als gevolg van de tweede coronagolf (RIVM, 2021). Aan het einde van het jaar zat Nederland in een lockdown.

Panelleden kunnen kiezen of zij een schriftelijke of online vragenlijst willen invullen. Dit is een waarborg dat de vragenlijst ook toegankelijk is voor mensen die niet online zijn. De dataverzameling is AVG-proof en data worden beveiligd opgeslagen waarbij informatie en NAW-gegevens worden gescheiden. Er is een interne kwaliteitstoets op de bewerking van de gegevens. Deelnemers vullen de vragenlijst in het najaar in. Na het invoeren van de schriftelijke vragenlijsten, worden de data opgeschoond en geanalyseerd.

Voor de beschrijvende statistiek presenteren we - waar mogelijk - gewogen gemiddelden of percentages. De weging zorgt ervoor dat de respons qua achtergrondkenmerken (bijvoorbeeld leeftijd, geslacht, opleidingsniveau) zoveel mogelijk overeenkomt met de werkelijke populatie van mensen uit de betreffende doelgroep. Dit doen we door gebruik te maken van standaardpopulaties. Om de ontwikkeling van maatschappelijke participatie in de loop van de jaren te kunnen bestuderen, presenteren we trendanalyses over 10 jaar. Het jaar 2010 is als indexjaar genomen, wat betekent dat de relatieve ontwikkeling van de andere jaren ten opzichte van dit jaar is berekend. Met deze trendanalyses hebben we getoetst of er sprake is van een significante toe- of afname over de periode van 2010 tot en met 2019. Omdat er grote verschuivingen zijn tussen 2019 en 2020, hebben we voor deze jaren contrastanalyses uitgevoerd. Daarmee wordt berekend of de twee jaren significant van elkaar verschillen. Meer informatie over de onderzoeksmethode is te vinden in de Participatiemonitor 2008-2016 (Van Hees, Oldenkamp, De Putter, Van der Hoek & Boeije, 2018).

Panels

Het NPCG bestaat sinds 1998 en bestaat uit circa 3.500 zelfstandig wonende mensen van 15 jaar en ouder met een somatische chronische ziekte en/of een lichamelijke beperking. Het doel van het NPCG is om op landelijk niveau informatie te verzamelen over de ervaringen en kennis, verwachtingen en meningen van deze doelgroep op het gebied van zorg en participatie. Om met het panel een representatieve afspiegeling te kunnen vormen van de groep mensen met een chronische ziekte en mensen met een beperking in Nederland, doen panelleden maximaal vier jaar mee en worden regelmatig nieuwe leden geworven. Nieuwe panelleden met een chronische ziekte worden jaarlijks geworven via landelijke steekproeven van huisartsenpraktijken op basis van een door een arts gestelde diagnose van een chronische somatische ziekte. Deelnemers met een fysieke beperking werven we via bevolkingsonderzoeken van het CBS.

Het Panel Samen Leven bestaat naast mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking uit naasten (meestal familie zoals ouders of broers en zussen) van mensen met een verstandelijke beperking. In het panel wordt de definitie aangehouden van mensen met een verstandelijke beperking zoals gedefinieerd door de AAIDD (Schalock, Luckasson & Tassé, 2010, 2021). Ongeveer 460 mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking zijn lid van het PSL en er nemen een kleine 300 naasten deel. In ongeveer de helft van de gevallen nemen zowel de persoon met een verstandelijke beperking als zijn/haar naaste deel aan het panel. In de andere helft van de gevallen is alleen de persoon met een verstandelijke beperking of alleen een naaste lid. Mensen die moeilijk communiceren kunnen wel aan het panel deelnemen. Als door communicatieproblemen deelname onmogelijk is, neemt de direct naaste deel aan het panel.

Het Consumentenpanel bestaat uit 11.000 mensen van 18 jaar en ouder uit de algemene bevolking in Nederland. Het panel inventariseert de ervaringen, meningen, verwachtingen en kennis van mensen over de gezondheidszorg, waaronder zorgverzekeringen. Panelleden zijn over het algemeen niet langer dan vijf jaar lid. Het Consumentenpanel wordt jaarlijks ingezet voor de Participatiemonitor om ouderen te ondervragen over zorg en participatie en om te kunnen vergelijken met de algemene bevolking. De samenstelling van het CoPa is vergelijkbaar met die van de Nederlandse bevolking.

U vindt deze publicatie en alle andere Nivel-publicaties op www.nivel.nl/publicaties. Meer informatie over het Nationaal Panel Chronisch zieken en Gehandicapten: ga naar www.nivel.nl/nl/nationaal-panel-chronisch-zieken-en-gehandicapten/nationaal-panel-chronisch-zieken-en-gehandicapten of e-mail naar npcg@nivel.nl. Ook kunt u de volgende publicatie downloaden: [Meedoen in de samenleving 2009 – 2019. Update kerncijfers Participatiemonitor \(Nivel, 2021\)](#).

Titelgegevens van deze publicatie

De gegevens uit deze publicatie mogen met de volgende bronvermelding worden gebruikt: J. Knapen, E. Bottenheft, E. Zonneveld & H. Boeije. Gebruik van de openbare ruimte tijdens corona door mensen met een beperking. Korte rapportage Participatiemonitor. Utrecht: Nivel, 2022.

Literatuur

Centraal Bureau voor de Statistiek (2021). Omzet horeca bijna terug op niveau pre-corona. URL: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/48/omzet-horeca-bijna-terug-op-niveau-pre-corona>

Coalitie voor Inclusie (2022). Geraadpleegd op 15 maart 2022. URL: <https://coalitievoorinclusie.nl/vn-verdrag-handicap/wat-is-inclusie/>

- Dahan-Oliel, N., Gélinas, I. & Mazer, B. (2008). Social participation in the elderly: What does the literature tell us. *Critical Reviews in Physical and Rehabilitation Medicine*, 20 (2), 159-176.
- Hees, S. van, Oldenkamp, M., Putter, I. de, Hoek, L. van der & Boeije, H. (2018). Participatiemonitor 2008-2016: deelname aan de samenleving van mensen met een beperking en ouderen. Utrecht: Nivel. URL: <https://www.nivel.nl/nl/publicatie/participatiemonitor-2008-2016-deelname-aan-de-samenleving-van-mensen-met-een-beperking>
- Hiskes, A. (2019). Het medische model en het sociale model in disability studies: Een introductie. URL: https://nietsoveronzonderons.nl/wp-content/uploads/2020/10/Het-sociaal-en-het-medisch-model_DEF.docx
- Ieder(in) (2021). 4e Corona-onderzoek: Voelen mensen met een beperking of chronische aandoening zich veilig en kunnen zij hun leven weer oppakken? URL: <https://iederin.nl/wp-content/uploads/2021/11/Onderzoeksrapportage-4e-Corona-onderzoek-Iederin-November-2021.pdf>
- Ieder(in) (2022). Inbreng Tweede Kamerdebat ontwikkelingen coronavirus. URL: <https://iederin.nl/wp-content/uploads/2022/02/Inbreng-Iederin-voor-coronadebat-16-februari.pdf>
- Janssens, D., Lambaerts, J., Wouters, W. & Devillé, A. (2017). *Filosoferen in sociaal werk: De kracht van het niet-weten in de agogische praktijk*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant
- Kopinga, W. (2022). Kwetsbare mensen moeten nu nog beter oppassen, maar hoe doe je dat? NOS. URL: <https://nos.nl/artikel/2417851-kwetsbare-mensen-moeten-nu-nog-beter-oppassen-maar-hoe-doe-je-dat>
- Law, M. (2002). Participation in the occupations of everyday life. *American Journal of Occupational Therapy*, 56, 640-649.
- Leone, T. & Hessel, P. (2015). The effect of social participation on the subjective and objective health status of the over-fifties: evidence from SHARE. *Ageing & Society*, 36 (5), 968-987.
- Schrijver, E., van Eden, D., Damhuis, E., & Hofman, E. (2022). Meedoen met een licht verstandelijke beperking: Literatuurverkenning over vrijetijdsbesteding door mensen met een licht verstandelijke beperking. Utrecht: Movisie.
- Rijksoverheid (2021). Coronavirus tijdlijn. URL: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-tijdlijn>
- RIVM (2021). Aantal bij de GGD gemelde positief geteste personen naar meldingsdatum. GGD Meldingen positief geteste personen per dag vanaf 27 februari 2020 [internet]. URL: <https://www.rivm.nl/coronavirus-covid-19/grafieken>
- Schalock, R.L., Luckasson, R. & Tassé, M.J. (2010). *Intellectual disability: Definition, classification, and systems of supports*. Washington, DC: American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.
- Schalock, R.L., Luckasson, R. & Tassé, M.J. (2021). *Intellectual Disability: Definition, diagnosis, classification, and systems of supports, 12th Edition*. Washington, DC: American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.
- Vermeij, L. & Hamelink, W. (2021). Lang niet toegankelijk: Ervaringen van Nederlanders met een lichamelijke beperking als spiegel van de samenleving. Sociaal en Cultureel Planbureau. URL: <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2021/06/08/lang-niet-toegankelijk>

Von Piekartz, H. (2022). Wanneer de versoepeling juist een beperking betekent: 'Een besmetting kan betekenen dat ik mijn nier kwijtraak'. *De Volkskrant*. URL: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/wanneer-de-versoepeling-juist-een-beperking-betekent-een-besmetting-kan-betekenen-dat-ik-mijn-nier-kwijtraak~b371b3be/>

Bijlage 1. Tabellen

Tabel 1. Gebruik van specifieke buurtvoorzieningen door mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking en de algemene bevolking in 2019 en 2020 (percentages)*

Buurtvoorziening	Lichamelijke beperking		Verstandelijke beperking		Algemene bevolking	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Bank en postkantoor	55	38	41	28	51	35
Bibliotheek	10	7	-	-	13	7
Buurthuis	7	4	5	4	5	3
Winkels	85	79	64	47	94	89
Parken en groenvoorzieningen	31	40	18	19	45	44

*Voor mensen met een verstandelijke beperking zijn er geen cijfers over hun gebruik van de bibliotheek.

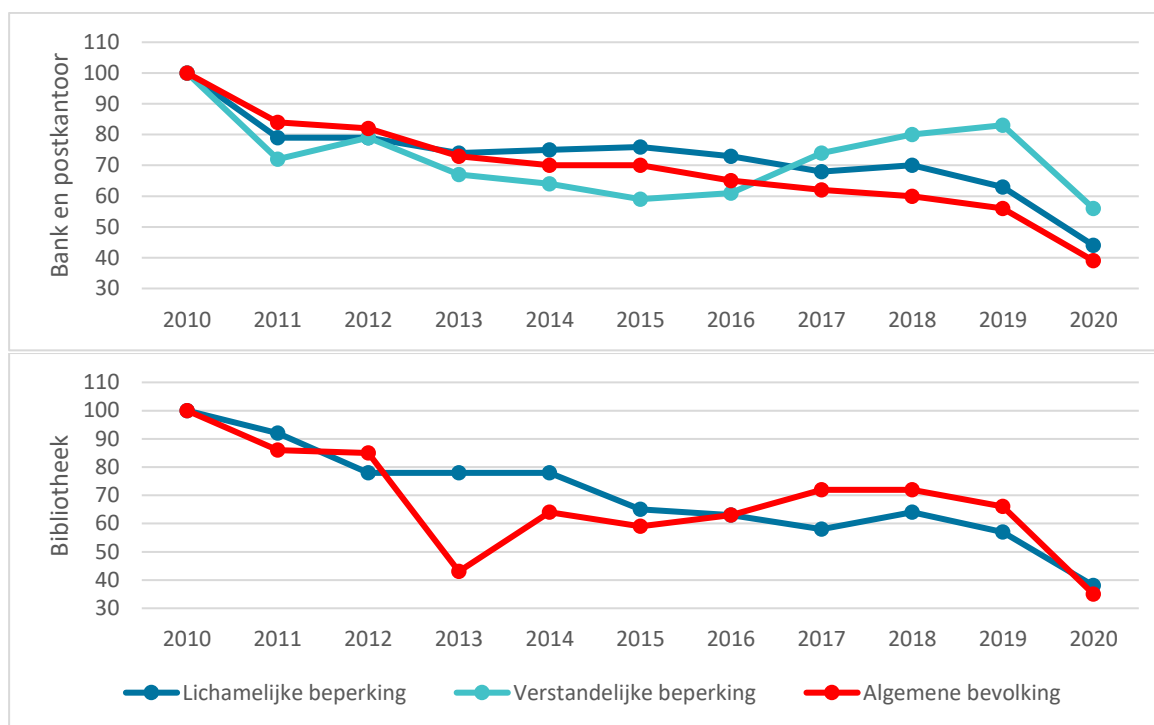
Tabel 2. Bezoek aan een attractie of museum, bioscoop of theater en restaurant of café door mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking en de algemene bevolking in 2019 en 2020 (percentages)*

Uitgaansgelegenheid	Lichamelijke beperking		Verstandelijke beperking		Algemene bevolking	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Attractie of museum	9	6	-	-	14	10
Bioscoop of theater	6	4	-	-	11	8
Restaurant of café	35	24	32	15	44	33

*Voor mensen met een verstandelijke beperking is het aandeel mensen dat maandelijks uitgaat naar een attractie of museum of een bioscoop of theater te klein om weer te geven.

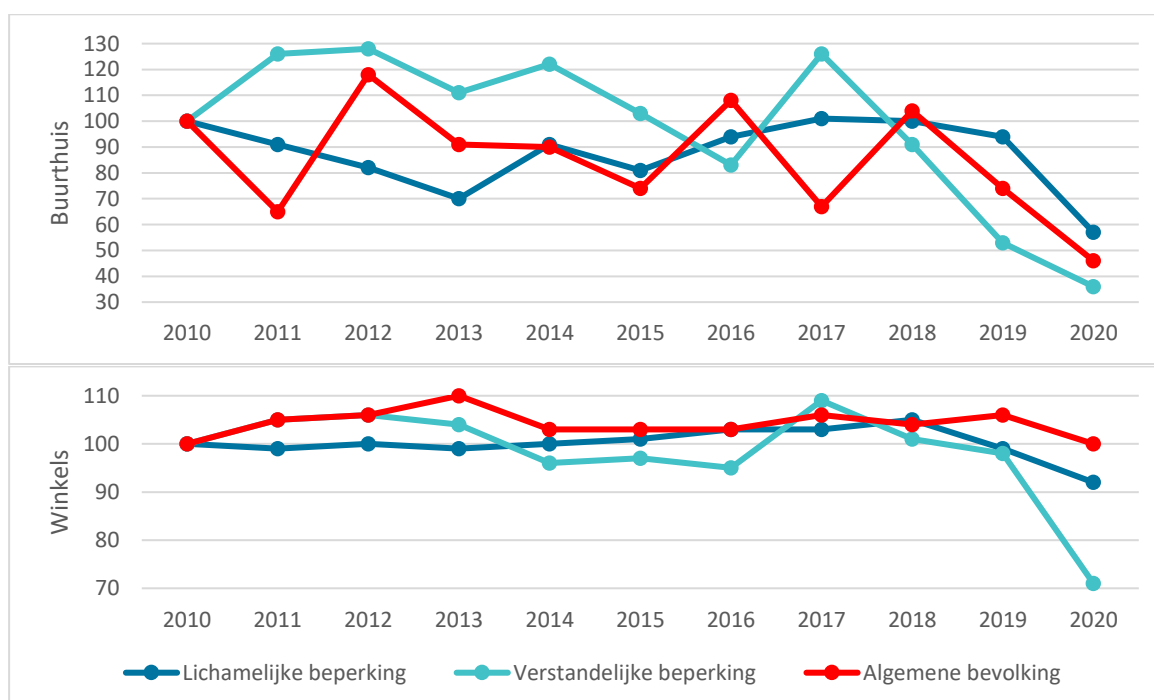
Bijlage 2. Figuren

Figuur B1. Ontwikkelingen in het gebruik van bank en postkantoor en bibliotheek door mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking* en de algemene bevolking in de periode 2010-2020 (indexcijfers; indexjaar is 2010)

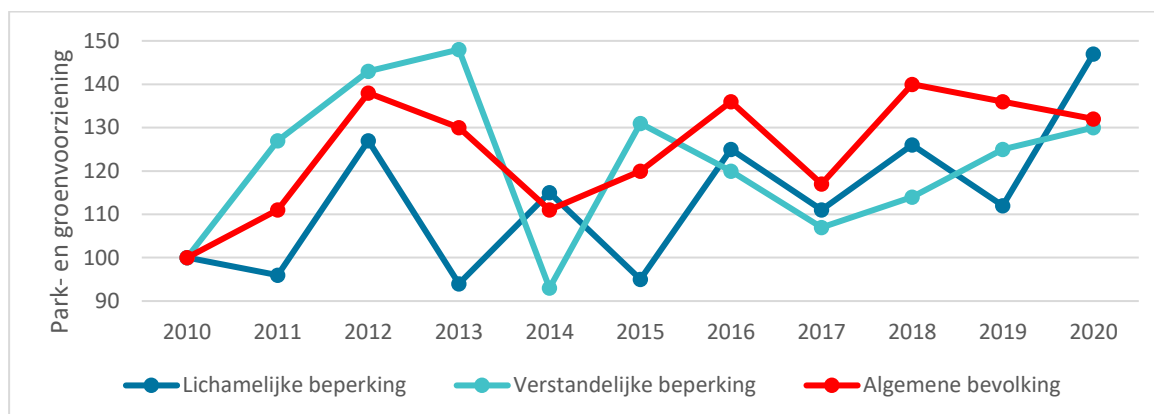


* Voor mensen met een verstandelijke beperking zijn er geen cijfers over hun gebruik van de bibliotheek.

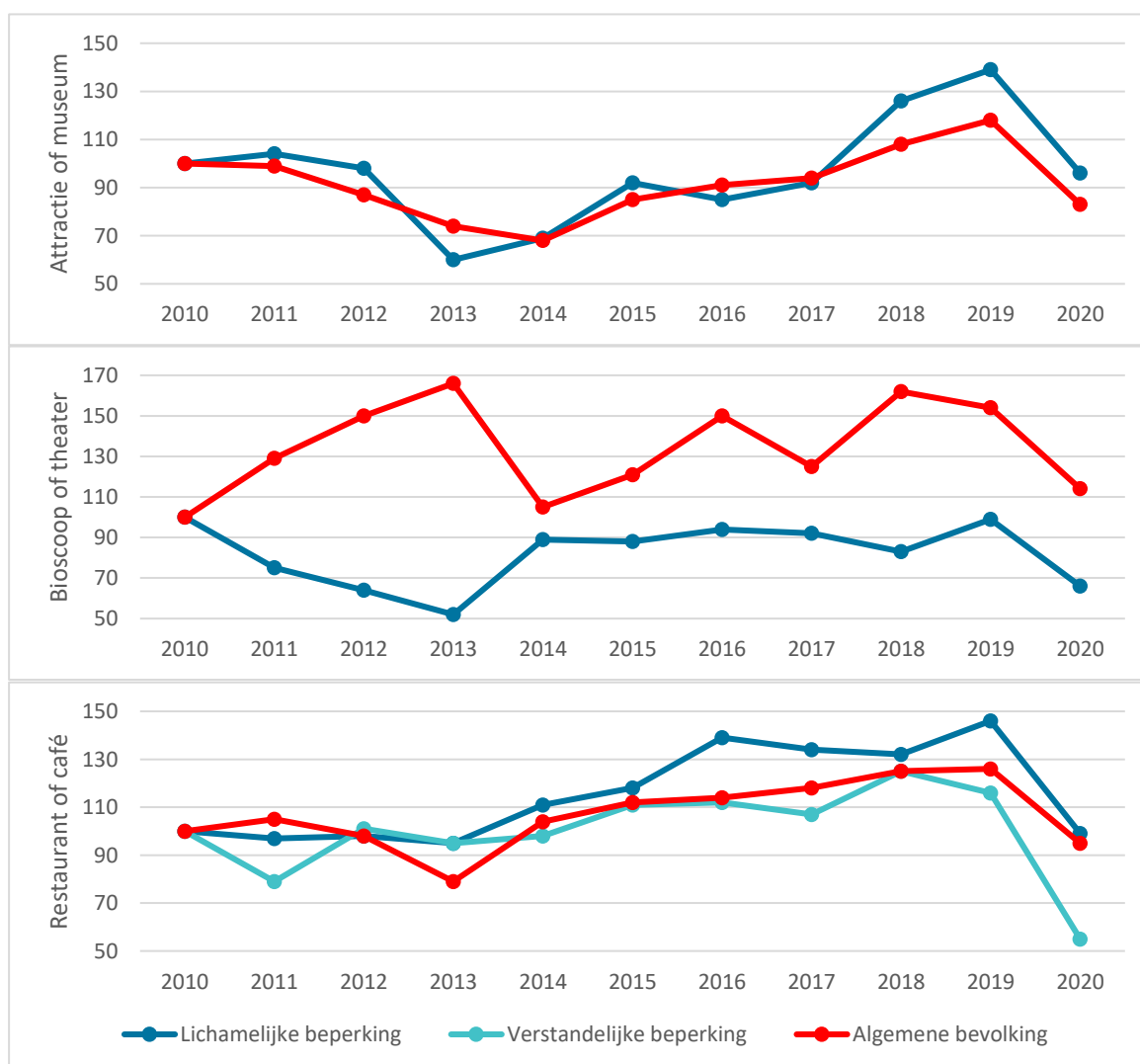
Figuur B2. Ontwikkelingen in het gebruik van het buurthuis en winkels door mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking en de algemene bevolking in de periode 2010-2020 (indexcijfers; indexjaar is 2010)



Figuur B3. Ontwikkelingen in het gebruik van parken en groenvoorzieningen door mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking en de algemene bevolking in de periode 2010-2020 (indexcijfers; indexjaar is 2010)



Figuur B4. Ontwikkelingen in het bezoek aan een attractie of museum, bioscoop of theater en restaurant of café door mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking* en de algemene bevolking in de periode 2010-2020 (indexcijfers; indexjaar is 2010)



* Voor mensen met een verstandelijke beperking is het aandeel mensen dat maandelijks uitgaat naar een attractie of museum of een bioscoop of theater te klein om deze ontwikkeling te analyseren en weer te geven.